

Grand Hotel Terminus – fredningsdokumentasjon

Zander Kaaesgate 6, gnr. 166, bnr. 552, Bergen kommune

Grand Hotel Terminus. Fasade mot Zander Kaasgate. Foto: Nilssen/Hareide 1928.

Om fredningsdokumentasjonen:

Fredningsdokumentasjonen skal gi bakgrunnsinformasjon som er grunnlag for fredningsvedtaket. Grunnlagsdokumentene i saken utarbeidet av Hordaland fylkeskommune finnes i arkivet til Riksantikvaren.

Fredningssaken har pågått i perioden 1992-2012 og dokumentasjonen som ble foretatt i den tidlige fasen av saken kan ha blitt foreldet på enkelte punkter. De opplysningene som er oppgitt i den foreliggende fredningsdokumentasjonen er basert på dokumentasjonen utarbeidet av Hordaland fylkeskommune fra 1992 til 2008 og befaringen foretatt av Riksantikvaren i 2009.

Bygningsbeskrivelse

Grand Hotel Terminus i Bergen (Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Beliggenhet og eksteriør

Grand Hotel Terminus ligger nordøst for Bergen Jernbanestasjon ut mot krysset av Zander Kaas gate og Jernbanebakken, tidl. Peter Jepsensgate. Det fredete anlegget er bygget som hotell i syv etasjer. Byggematerialet er jernbetong (og murverk) i alle bærende konstruksjoner og etasjeskiller. Nyklassisismen i anlegget er tydelig med det kubiske bygningsvolumet, fasaden i pusset murverk med imiterte hjørnekvadre, gesimslist med tannsnitt, vinduene i empire og det slake valmtaket.

Alle vinduene i fasaden mot Jernbanebakken er skiftet ut. Den opprinnelige inndelingen er beholdt, men vinduene er vippevinduer med isolerglass som avviker fra den opprinnelige utførelsen. I hallen er også vinduene skiftet ut, men utenom mindre tekniske forbedringer er vinduene utført som kopier av de opprinnelige vinduene. Ytterligere utskifting av vinduer i fasaden mot Zander Kaaes gate utløste vedtaket om midlertidig fredning i 1999.

Grand Hotell Terminus viser gjennom navnet at hotellet var planlagt i nær tilknytning til jernbanestasjonen i Bergen som ligger på motsatt side av Zander Kaaes gate. Det var planer om et overbygg med støpejernssøyler og glasstak mellom hotellet og jernbanestasjonen som ikke ble gjennomført.

Hovedinngang fra Zander Kaes gate (Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)
Opprinnelig var det et fortausbelegg mot Zander Kaes gate med betongstein og innlagte striper i hvit marmor. Dette ble fjernet siden vedlikeholdstilstanden var dårlig og erstattet med moderne fortausheller. Fortauet er ikke med i fredningen.

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)
Fasaden med nedsenket forhage vender mot Jernbanebakken. I forhagen er det utgang fra bygningen gjennom en dobbeltdør og rett utenfor døren ligger en liten dam med fontene. Hagen er avtrappet i flere nivåer og omrammet av en avtrappet mur med smijernsrekkverk.

Terminus hall er et tilbygg fra 1966 som grenser til Kong Oscars gate i nordøst. Terminus hall omfattes ikke av vedtaket om fredning. (Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

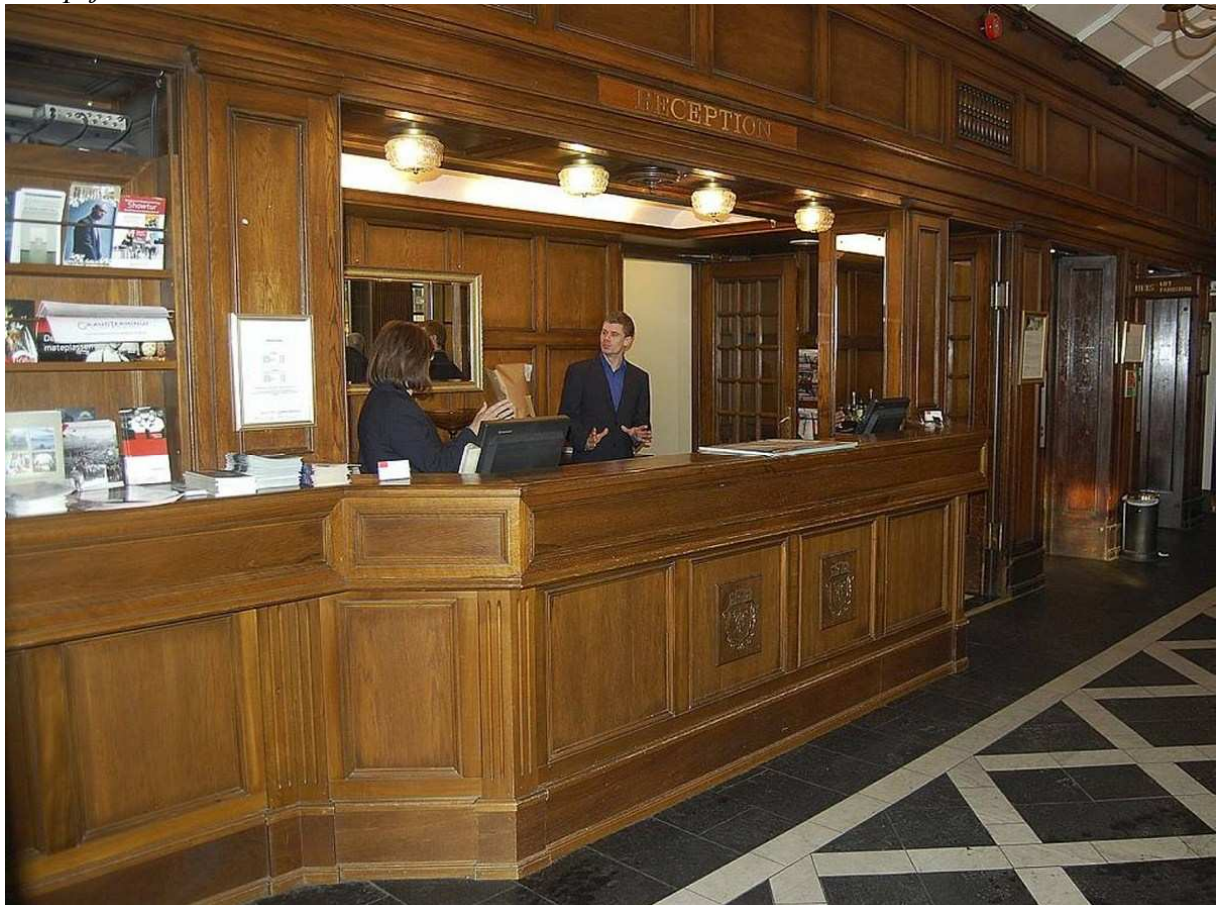
Interiør

Grunnplanen er i hovedsak uforandret siden byggeåret og har de opprinnelige funksjonene i hotellet. Sokkeletasjen har kjøkkenavdeling og fellesrom for hotellgjestene som hall, spisesal, frokostrom og jernbanerestaurant. Underetasjen har dansesal, biljardrom, samt diverse lagerrom og tekniske rom. Tidstypiske servicefunksjoner som barbersalong, telefonkiosker og skrivestue var opprinnelig også planlagt og de to sistnevnte av disse rommene er delvis bevart.

Fellesrommene har påkostede interiør med utstrakt bruk av brystningspanel og listverk i eik og furu, mens øvrige veggflater er pusset. Interiørene er holdt i nyklassisisme, men etter stilidealene i samtiden er rommene som skulle ha en representativ og maskulin tyngde preget av barokk. Vinduene i disse rommene er også i barokk med en kombinasjon av tremmer og blyinnfatning.

Rombeskrivelse

Resepsjon

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Innenfor hovedinngangen fra Zander Kaasgate ligger resepsjonen med en forhall imellom. Det er et avlangt rom som der gulvet er hevet i den innerste delen med tre trappetrinn. Det er søyler som markerer overgangene ved trappetrinnene og ved en romdeling lenger inne i gangen. I den innerste delen er det inngang til frokostrom og spisesal til høyre, og telefonbokser i enden av rommet. Disse har furudører som er mørkbeiset og skintrukne på innsiden. Listverket rundt dørene er i skifer.

Resepsjonsdisken og heisdørene til venstre for inngangen er utført i brunbeiset trepanel. Heisene er ombygd og det er montert en del ny skilting. Disken i resepsjonen er skiftet to ganger, siste gang i desember 1991-92. I den nåværende formen minner den om den opprinnelige som ble byttet ut i 1972. Opprinnelig fluktet resepsjonen med veggen. Trepanelet har ulik profilering og dekor. Gulvbelegget i resepsjonen er skiftet, sist i desember-januar 1991-92, fra linoleum til skifer med innlagt marmor.

Mellom vestibylen og hallen til høyre for inngangen er det satt inn en dør og glassfelt i veggene som for øvrig er utført i brunbeiset treverk. Taket er lett hvelvet og hvitmalt med en stilisert ribbedekor. Den originale belysningen er intakt. I rommet mellom resepsjonsdisken og hallen er det lysekroner i patinert messing, i den innerste delen en geometrisk dekor med innlagte lyspunkter.

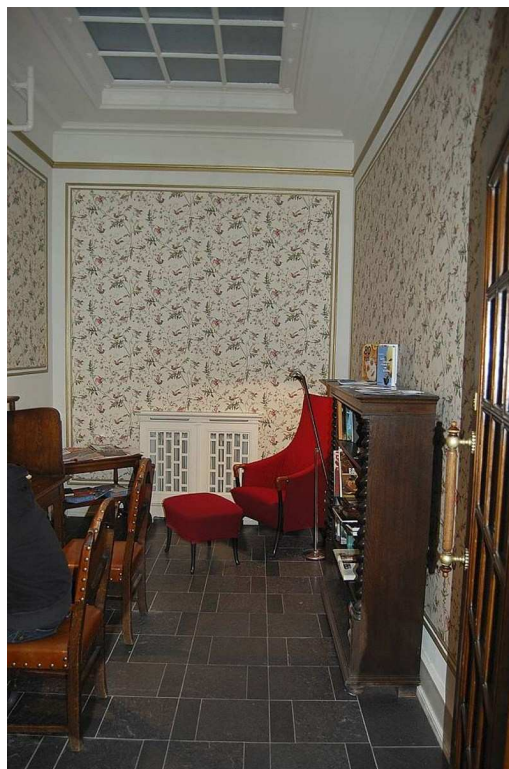
Resepsjonen. Opprinnelig var det linoleum på gulvet som ble skiftet ut med skifer og marmor i mønster i 1991-92. (Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Gangen innover i bygningen sett fra resepsjonsområdet med trappeløp til venstre og telefonbokser i bakgrunnen. (Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Skriverommet

Dette rommet er ikke med i fredningen, men blir beskrevet her siden det har en plass blant fellesrommene i interiøret. Skriverommet innenfor resepsjonen har fungert som direktørkontor. Det er i de senere år lagt nytt gulv i ottaskifer og det er overlys med gitter som kopi av de opprinnelige. Foto fra 1928 viser en rekke med lesesalsplasser og stoler, og disse er satt tilbake på plass etter at de ble funnet i kjelleren på hotellet.

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Hallen

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Den store hallen med peis, også kalt "lobbyen" er i stor grad identisk med opprinnelig utseende. Gulvet er parkett lagt i rutemønster. Veggene er malt i en gulhvitt farge, og har brystningspanel og radiatorrister i profilert brunbeiset treverk. De store vinduene mot Zander Kaas gate og Jernbanebakken er utført som store fargede blyglassruter. I taket er det armerte murdragere som er kledd inn med brunbeiset panel og listverk slik at de fremstår som massive trebjelker. Urnemotivet er gjentatt i dekorative detaljer i hele rommet. Lysekroner og lampetter i patinert messing er de opprinnelige. I den nordøstlige delen av rommet er det en stor klebersteinspeis. På et tidlig tidspunkt ble veggene på begge sider av peisen (mellom hallen og frokostrommet) erstattet av foldevegger i brunbeiset tre.

Møbleringen er salongmøblement i beisa eik trukket med skinn og stoff. Flere av disse møblene er fra snekkermester Knag i Bergen. Foto fra 1928 viser at møbleringen opprinnelig var noe lettere med færre lenestoler. I hjørnet i nord står det på bildet en barinnredning i eik.

Hallen med dør til resepsjonen til høyre. (Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Møbler (løst inventar)

Møblene i Grand Hotel Terminus er ikke med i fredningen. Firmaet Knag i Bergen laget møblene av høy håndverksmessig og estetisk kvalitet spesielt for hotellet da det var nytt. Møblene var en del av arkitektens innredningsarbeid, men slik fredningssaken utviklet seg, ble fredningen av møblene tatt ut av saken. Det som fortsatt er bevart av møblene fra Knag i hotellet illustrerer helheten i interiørets estetikk og kvalitet som preget hotellet da det sto ferdig. Dagens eier har anskaffet flere møbler med det samme uttrykket som de opprinnelige, og enkelte av disse er produsert av Knag i 1920- og 1930-årene.

Frokostrommet

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Frokostrømmet ligger vegg i vegg med hallen i nordøst. Frokostrømmet er eplegrønt med dekorative detaljer i hvitt og gull. Fargesettingen i rommet har blitt endret flere ganger og var den opprinnelig vises ikke på bildet. Gulvet er teppelagt og i taket henger de opprinnelige lysekronene. Doble dører med glassfelt fører inn til spisesalen. Møblene er av nyere dato.

Spisesalen

Spisesalen ligger innenfor Frokostrømmet i nordøst. Det parkett på gulvet og bildet viser en rosa fargesetting. Opprinnelig var gulvet dekket av ”tykke special Wiltontepper” med en geometrisk blanding av sirkler og ornamenterte kvadrat. Mot øst ble rommet dekorert med en freske i 1960 utført av Bjørn Tvedt. (Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Jernbanerestauranten

Jernbanerestauranten har blitt endret flere ganger, og har blitt pusset opp i de senere år. I rommet er det seks firkantete pilarer kledd med mahognypanel og med forgylte kapiteler. Veggene er sinoberrøde/rosa med mahogny brystningspanel med fyllinger. Inngangen fra Zander Kaasgate har et vindfang kledd med mahognypanel som går opp til overlysvinduet. I taket er det riflet listverk. På østveggen er det et musikkalleri med tre gitterverksfyllinger.

(Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

(Foto: Håvard Parr © Riksantikvaren)

Mahognypanelene på veggene er nye, men og minner om den opprinnelige innredningen. Rommet mangler det opprinnelige faste inventaret med øldisk og benker langs veggene slik det er vist på foto fra 1928. Øldisken hadde mørke fyllinger i fronten og var beslått med marmor, og øldisken ble fjernet da det ble satt inn en kafeteriadisk i 1959 med respatex og glass. Både kafeteriadisken og de faste benkene langs veggene ble fjernet i 1972.

Trapperom

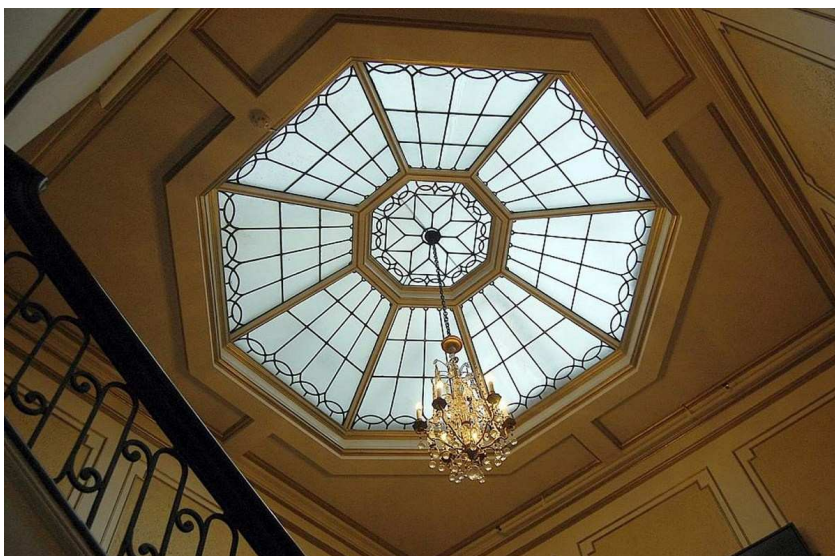
Trapperommene med trappeløp og repo er i opprinnelig tilstand. Trappene er utført med ottaskifer og var opprinnelig belagt med teppeløpere. I dag er de også belagt med teppeløpere av nyere dato. Trappegelderet er laget i kobber og mørk eik og meglene er i mineralitt og eik. I taket over trappeløpet er det et dekorativt åttekantet overlysvindu formet som en glasskuppel. Det er montert nytt heisanlegg i de opprinnelige heissjaktene.

Trappeløp (Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Repo med møbler (Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Overlysvindu i trappegang (Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

På repoet i hver etasje er det møblert med salonggrupper i de ulike stilarter fra de tidligere gjestesuitene. Møblene er i god stand, og foto fra 1928 viser at trapperepoene også den gangen var møblert. Trapperommene er dekorert med maleri av Bjørn Tvedt.

Biljardrommet

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

(Foto: Ingrid Melgård © Riksantikvaren)

Rommet er i tilnærmet opprinnelig stand. Tre firkantsøyler danner overgangen mellom den indre og den ytre del av rommet. Taket er hvelvet på langs av det ytre rommet, mens taket er lavere og hvelvet i rommet på innsiden av søylene. Veggene er pusset i hvit mur og det brunbeisa og profilert brystningspanel på veggene og søylene. Gulvbelegget var opprinnelig mønstret linoleum, men er nå parkettlaminat. Ventilene i veggene har dekorativt smijernsgitter. Det er tre dører mot gangen utenfor. En er tofløyet med glassfelt i midten, og det er en dør på hver siden av denne med buet karm. Et urnemotiv går igjen som dekor. Møbleringen var opprinnelig var et lett kurvmøblement og enkle pinnestoler slik det er vist på foto fra 1928.

Dansesal

(Foto: Ann Steindal © Hordaland fylkeskommune)

Dette rommet er endret en del i forhold til opprinnelig stand. Pilastrene mellom de faste sofabenkene var dekorert med et urnemotiv som gikk igjen over hele bygningen. Fargene var hvit og grå maling med gulldekor. Dette er fjernet og veggbehandlingen er endret. Rommet er i dag hvitmalt med gulldekor. Over sofabenkene er det speil og over nisjene er det glassfelt med kunstig belysning. Gulvbelegget er den opprinnelige parketten lagt i rutemønster.

Riksantikvaren oppdaget under sin befaring i 2009 at det var bygningsspor etter overlysvinduer i dansesalen. Et foto fra 1928 av eksteriøret, som finnes på hotellet og som er gjengitt på forsiden av fredningsdokumentasjonen, viser at det var overlysvinduer i forhagen som ligger rett utenfor dansesalen. Det er et hulrom i veggen på baksiden av de faste sofabenkene med inngang gjennom luker i veggen fra dansesalen. Taket i hulrommet viste tydelige spor etter overlysvinduene som opprinnelig har gitt lysinnfall fra taket i nisjene hvor det i dag er sofabenker og kunstig belysning.

Hotellrom 210

Hotellrom 210 består i dag av entré, soverom og bad. Dette rommet er ikke med fredningen, men blir beskrevet her siden det er med å utfylle helheten i anlegget. Opprinnelig var hotellrom 210 en stue med et tilstøtende soverom. Den opprinnelige døren mellom disse rommene er bevart. Dagens hotellrom har bevart opprinnelige dører, listverk og dekorative detaljer med urnemotiv. Baderommet er modernisert og har ikke bevart det opprinnelige interiøret.

Bygningshistorie

Grand Hotel Terminus ble bygget i årene 1925-28 som et førsteklasses turisthotell. Etter en arkitektkonkurranse ble Fredrik Arnesen og Arthur Darre Kaarbø arkitekter for hotellet. Byggestart for Grand Hotel Terminus var i 1925 og anlegget ble tatt i bruk i 1928.

Det nye hotellet skulle avhjelpe hotellmangelen i Bergen etter bybrannen i 1916. Prosjektet ble finansiert av en gruppe investorer fra ulike næringsgrener i privat og offentlig virksomhet på lokalt og nasjonalt plan slik som Det Bergenske Dampskipselskap, Den norske Amerikalinje, Bergens privatbank, Hansa Bryggeri, Norges Statsbaner, Norsk spisevognselskap og flere enkeltpersoner fra forretnings- og næringslivet i Bergen.

Nedenfor følger en oversikt over noen viktige bygningsmessige endringer i anlegget:

1958: Hallen ble i en periode i 1958 brukt som danserestaurant og det ble bygget et orkesterpodium.

1959: i Jernbanerestauranten ble den marmorbelagte øldisken erstattet av en kafeteriadisk i respatex og glass.

1966: Terminus hall ble oppført som et tilbygg til anlegget fra 1928. Arkitekt: Per Sande.

1972: i Jernbanerestauranten ble en del av de faste benkene langs veggen fjernet. De patinerte messinglysekronene ble tatt ned, og taket ble senket med et ribbesystem med spotlights. Ombyggingsplanene ble utarbeidet av arkitektene Danbolt og Hope. Innredningsdetaljene i det faste inventaret som ble bevart ble fotografert og målt opp.

I resepsjonene ble resepsjonsdisken bygget om.

1986: Det ble laget planer om en ombygging av resepsjon og kafé, og av Terminus hall. Arkitekt var Øyvind Maurseth v/Eikefjord.

1991-92: i resepsjonen ble resepsjonsdisken bygget om slik at den minner om den opprinnelige fra 1928. Linoleumgulvet ble skiftet, og erstattet med skifer- og marmorfliser i diagonalt mønster.

Alle vinduer i fasaden mot Jernbanebakken er skiftet ut med vippevinduer med isolerglass. Vinduene har den opprinnelige ruteinndelingen. Alle vinduene i Hallen er skiftet ut. De nye vinduene er teknisk oppgradert, men ligner ellers de opprinnelige blyglassvinduene.

Flere vinduer i fasaden mot Zander Kaas gate ble skiftet i 1999 og utløste vedtaket om midlertidig fredning den 13. april 1999.

Det opprinnelige fortausbelegget i betongstein med innlagte striper i hvit marmor ble fjernet på grunn av dårlig vedlikeholdsstand og erstattet med moderne fortausheller.

Fra 1959 til 1992 var Grand Hotel Terminus et misjonshotell eiet av Bergen indremisjon, Det vestlandske Indremisjonsselskap. Eier fra 12.10.1992 til mai 2006 var Aurora A/S v/Magne Hisdal. Fra mai 2006 har eier vært Grand Hotel Terminus AS Sundsgate 22 c/o Augustin, 5004 Bergen. Dette selskapet eies i dag av Kjetil Smørås.

Høsten 2010 ble Grand Hotel Terminus malt utvendig med den opprinnelige fargesettingen fra 1928. Bildet viser fasaden mot Zander Kaaes gate med eier og direktør Kjetil Smørås i forgrunnen og er hentet fra Bergensavisen 08.12.10 <http://www.grandterminus.no/upload/BA-om-fasaden-des-2010.pdf>

Ved årsskiftet 2011/2012 kjøpte Grand Hotel Terminus naboeiendommen Zander Kaaes stiftelse som er et fredet anlegg fra 1770. Planen er å integrere anlegget i hoteldriften. <http://www.bt.no/bolig/Her-bli-det-byhage-og-hotell-2641773.html>

Liste over større løst inventar omfattet av fredningen:

Biljardrom: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Dansesal: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Resepsjon: Opprinnelige lysekroner og lampetter. Geometrisk dekor med lyspunkter

Hallen: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Spisesalen: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Frokostrommet: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Jernbanerestauranten: Opprinnelige lysekroner og lampetter

Trapperom: Opprinnelige lysekroner og lampetter